

સર્જકપત્રિલા

'કદમ' ટંકારવી

૦ અદમ ટંકારવી

'કદમ' ટંકારવીના નામોલ્યેખ વિના બ્રિટનના ગુજરાતી ભાષા-સાહિત્યનો ઈતિહાસ આલેખાય એ શક્ય નથી. કાવ્ય સર્જન, નવલિકા, કટાક્ષલેખો, પત્રકારત્વ, સાહિત્યક સંસ્થા, નવોદિતોને માર્ગદર્શન, કાવ્યગોચિ, મુશાયરા – આ પ્રત્યેક ક્ષેત્રે કદમનું પ્રદાન નોંધપાત્ર અને મૂળગામી છે. બ્રિટનના ગુજરાતી સાહિત્યના પ્રારંભકાળથી કદમ એની સાથે સંકળાયેલા છે એ અર્થમાં તેઓ 'પાયનિયર' એટલે કે આદ્ય ગણાય. સન ૧૮૮૫માં હજલ સમ્ભાટ બેકાર બ્રિટનના પ્રવાસે આવેલા ત્યારે તેમની ઉપસ્થિતિમાં બોહટનના સ્પીનર્સ હોલમાં મુશાયરો યોજાયેલો. આ બ્રિટનો પ્રથમ ગુજરાતી મુશાયરો. તેમાં અંજુમ વાલોડી, મહેક ટંકારવી, અને સૂર્ઝી મનુભરી સાથે કદમ પણ હતા. ૧૮૭૩માં 'શેખાદમ' આબુવાલા જર્મનીથી બ્રિટન પદ્ધારેલા ત્યારે તેમના ચૂચનથી ગુજરાતી રાઈટર્સ ગિલ્ડની સ્થાપના થઈ. કદમ આ સંસ્થાના સ્થાપક મહામંત્રી. ઓગણીસસો સિતે રના ગાળામાં કદમે 'આવાજ' અને તે પછી 'નવયુગ' સામયિકો પ્રકાશિત કરી બ્રિટનમાં ગુજરાતી પત્રકારત્વનો આરંભ કરેલો. છેક ૧૮૭૩માં એમનો અન્ય કવિઓ સાથે સહિયારો સંગ્રહ 'સબરસ' પ્રગટ થયેલો. આમ, કદમ બ્રિટનના ગુજરાતી સાહિત્યના ઈતિહાસના સાક્ષી જ નહીં એ ઈતિહાસના સર્જક પણ ગણાય. કદમની સાહિત્યક પ્રવૃત્તિઓનો અહેવાલ લખીએ તો એમાં બ્રિટનના ગુજરાતી સાહિત્યના વિકાસનો આલેખ પણ મળી રહે. એટલે જ કદમને અમૃત ધાયલના શર્ઝોમાં એવું કહેવાનો અધિકાર છે કે,

કેમ ભૂલી ગયા? દટાયો છું

આ ઈમારતનો હું ય પાયો છું

કદમનો શર્ઝ સાથેનો સાક્ષાત્કાર તો છેક શૈશવકાળથી થયો. ટંકારીઆ હાઈસ્કૂલમાં આઠમા ધોરણમાં ભણતા હતા ત્યારે 'પ્રકાશ' હસ્તલિભિત સામયિક શરૂ કરેલું. એમની પ્રારંભિક રચનાઓ બેકારના 'ઈન્સાન'માં પ્રગટ થયેલી. એ પછી આજપર્યત એમની ભાષાપ્રીતિ અને શર્ઝ સાથેની નિસબતને કારણે કદમ સર્જનશીલ રહી શક્યા. આનાથી 'અદીબ' કુરેશી કહે છે તેમ, કદમ પ્રકૃતિજ્ઞન્ય શર્ઝ શિલ્પી છે તેવી પ્રતીતિ થાય છે. બ્રિટનસ્થિત થયા પછી તો કદમ સાહિત્ય ક્ષેત્રે વધુ સક્રિય રહ્યા છે. બ્રિટનમાં ગુજરાતી ભાષાને જીવંત રાખવામાં કદમના ઉત્સાહ, ઈનિશિએટીવ – પહેલ, કાર્યશીલતા પ્રેરક બળ ગણાય. ૧૮૭૩થી આજપર્યત ગુજરાતી રાઈટર્સ ગિલ્ડના ઉપકમે અનેક મુશાયરાઓનું આયોજન કર્યું. આ નિમિત્તે એમનું ગજલસર્જન પણ થતું રહ્યું. આના ફળસ્વરૂપે જુન ૨૦૦૩માં 'આવરણ' ગજલ સંગ્રહ પ્રગટ થયો. કદમની ગજલોમાં વિષય વૈવિધ્ય અને સૂક્ષ્મ અનુભૂતિ છે. તેમની શૈલી શિસ્ત, સાફ સુથરી, સરળ, સહજ ગમ્ય અને સચોટછે. કદમે ગજલેતર કાવ્ય પ્રકારોમાં અભિવ્યક્તિ સાધી

છે. એમની નજીમો, મુક્તકો તથા હજલો 'વેદના સંવેદના'માં સંગ્રહિત છે. ડાયિડ કોસ્ટન્ટાઈન કહે છે કે, કવિતામાં પીડિત માનવજાતની વેદનાપૂર્ણ ચીસ સંભળાવી જોઈએ. કદમના કાવ્યોમાં માનવ સંહારનો ભોગ બનેલા નિર્દોષ સમાજોની વિવશતા અને વેદના તીવ્રપણે વ્યક્ત થાય છે. કદમનું જીવનદર્શન સમતોલ અને સ્વસ્થ છે. યુધ્ઘત્રસ્ત વિશ્વમાં પણ પ્રેમની ચેતના જાગશે એવો તેમને વિશ્વાસ છે:

છતાં આશ છે એ દિવસ આવશે

'કદમ' જાગશે પ્રેમની ચેતના

નિર્દોષનું રક્ત એળે જતું નથી. કુદરતના ન્યાયમાં કદમને અતૂટ શ્રદ્ધા છે, તેથી જ તેઓ કહે છે :

વહેશે રક્ત નાહક તો રહેશે રંગ લાવીને

ખુદા ચાહે રહેશે એક દિવસ એય આવીને

૧૮૮૧માં બ્રિટન સ્થિત થયા ત્યારથી આજપર્યત ગુજરાતી ભાષા-સાહિત્યને જીવંત રાખવા કદમ ટંકારવીએ જે અવિરત પુરુષાર્થ કર્યો છે તેને હું બિરદાવું છું.

'કદમ'ની કાવ્યકંડિકાઓ

જલક એકમાં તૂર સળગી ઊઠે જ્યાં
બરાબર છે તું છે ખુદા આવરણમાં

●
પ્રતીક્ષામાં હૃદયની ઘેલણા ના પૂછ કે દિલબર
જરા પગારવ કોઈ સંભળાય તારું આગમન લાગે

●
હું છું છતાં 'કદમ' મને વર્તાય છે અભાવ
અસિત્તવ મારી સાથ સુસંગત નથી હવે

●
ખરેખર ભાર હળવો થાય છે દિલનો 'કદમ' તેથી
ગજલરૂપે સદા મારી વથાઓને સુણાવું છું

●
વાયરો કુંકી શકો જો સનેહનો
વાદળી જેવા 'કદમ' જરમર અમે

●
શ્વાસનું આવાગમન છે એકધારું ત્યાં સુધી
જિન્દગીને મોત વચ્ચે રોજ અથડામણ હશે

●
આપે ન જિન્દગીમાં દિલાસો ય જે કદી
આવી કબર પર કૂલ ધરે, એમ પણ બને

●
વારું તમે 'કદમ' છો મળીને ખુશી થઈ
ઉત્સુક અમે પણ આપને મળવા હતા હમણાં